

УДК 331.3

ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Свентух В.Ю., аспірант

*Національний університет біоресурсів і природокористування України**

Проаналізовано динаміку трансформації землекористувань сільськогосподарських підприємств в розрізі організаційно-правових форм в умовах нових земельних відносин.

***Ключові слова:** організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств, землекористування сільськогосподарських підприємств, трансформація землекористувань сільськогосподарських підприємств.*

Постановка проблеми

Землекористування сільськогосподарських підприємств (організацій) перебувають у постійному русі. Змінюються їхні межі, кількість, площі, місце розташування, форми власності й господарювання. Підприємства створюються нові або реорганізуються, у результаті земельного обігу їхні розміри збільшуються або зменшуються [1]. В умовах нових земельних відносин з формуванням багатуокладності форм господарювання відбулись значні зміни як в кількості суб'єктів господарювання, так і зміні організаційно-правових форм.

Всі форми землекористування мають однакове право на існування, проте в ході розвитку процесів реформування виникає потреба у здійс-

ненні порівняльного аналізу з метою виявлення ефективніших серед них для визначення напрямів подальшого розвитку аграрної економіки, її реформування і концентрації зусиль на найвигідніших із них.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Питанням сільськогосподарського землекористування, зокрема трансформацією землекористування сільськогосподарських підприємств займаються такі вітчизняні вчені як В.М. Будзяк, А.О. Гудоров, В.М. Другак, О.С. Новоторов, А.М. Третяк.

Мета статті - дослідження існуючих тенденцій трансформації землекористувань сільськогосподар-

ських підприємств в умовах нових земельних відносин.

Виклад основного матеріалу

Становлення ринкових відносин передбачає забезпечення ефективного розвитку національної економіки в усіх сферах господарювання. Перехід до ринкової економіки зумовив необхідність реформування майнових і земельних відносин на селі, в тому числі трансформації діючих сільськогосподарських підприємств у формування ринкового типу. Під трансформуванням землекористування сільськогосподарських підприємств розуміємо процес їх переходу на нові організаційно-правові ринково-орієнтовані форми використання землі. Трансформування землекористування сільськогосподарських підприємств є основою принципово нової економічної системи відносин власності на землю. Форми землекористування визначаються рівнем розвитку суспільного виробництва та істотно розрізняються по ряду параметрів, таких як:

- розмір господарства;
- його розташування, конфігурація, компактність, віддаленість від господарських центрів;
- виробничий напрям, система ведення господарства, склад і структура галузей;
- види земельних угідь, їх склад і структура;
- система розселення на території господарства;
- тип використання земель (система сівозмін, організація сінокосів і пасовищ, устрій багаторічних насаджень і т.д.). [2, с. 61]

Тому кожна форма землекористування має властиву тільки їй

форму організації території або, іншими словами, форму устрою земель (землеустрою). Вона складається із сукупності елементів організації території, які розміщуються з урахуванням відповідних вимог.

В українській землевпорядній науці розрізняють такі форми землекористування в складі сталого землекористування [3-4]:

- за формами власності на землю: державна, комунальна, приватна;
- за організаційно-правовими формами економічних відносин власності на землю: колективна, кооперативна, корпоративна, сімейна, індивідуальна, змішана;
- за видами прав власності на землю: на праві постійного користування, на праві оренди і т.д.

Реформування аграрного сектора почалось з прийняттям Земельного кодексу України від 18.12.1990 р., що встановив рівноправні форми власності на землю – державну, колективну і приватну та прийняттям Постанови Верховної Ради України «Про земельну реформу» №563-ХІІ, відповідно до якої всі землі оголошувались об'єктом земельної реформи [3-4]. Значна роль при цьому відводилась розвитку фермерських господарств, розширенню землеволодінь особистих господарств населення, встановленню механізмів роздержавлення земельного фонду, крім окремих його складових [5].

Аналіз структури господарюючих суб'єктів свідчить, що найбільша їх трансформація в бік зменшення пройшла за період 1996-2001 рр. У колективних сільськогосподарських підприємствах зменшення відбулось на 7752 підприємства та державних сільськогосподарських підприємствах – на 1902. У той же час за цей період

збільшилась кількість сільськогосподарських товариств на 7613, кооперативів на 3163, фермерських господарств на 5112 і утворились 727,8 тис.

особистих селянських господарств на базі земельних часток (паїв) без юридичної реєстрації [6].

1. Динаміка зміни землекористування сільськогосподарських форм господарювання за 2000-2013 рр.

Назва форм господарювання	2000 р.			2003 р.			2005 р.			2010 р.			2013 р.			±, % 2013 до 2000
	Кількість	Площа, тис.га	Середній розмір, га	Кількість	Площа, тис.га	Середній розмір, га	Кількість	Площа, тис.га	Середній розмір, га	Кількість	Площа, тис.га	Середній розмір, га	Кількість	Площа, тис.га	Середній розмір, га	
1. Недержавні с.-г. товариства	18161	27227,2	1499,2	18841	23509,4	1247,8	17984	18048,3	1003,6	17118	16364,4	956,0	17508	16030,5	915,6	-41,1
1.1 Колективні с.-г. підприємства	1964	1310,0	667,0	1158	411,1	355,0	575	198,0	344,3	360	127,5	354,2	312	105,3	337,5	-92,0
1.2.С.-г. кооперативи	3504	6257,8	1785,9	2449	3662,2	1495,4	1838	2140,0	1164,3	1220	1205,8	988,4	976	930,6	953,5	-85,1
1.3 С.-г. товариства	7912	14466,9	1828,5	9006	13774,1	1529,4	8665	10837,8	1250,8	8407	10428,1	1240,4	9468	10632,0	1122,9	-26,5
1.4 Інші недержавні с.-г. підприємства	-	-	-	6228	5662	909,1	6906	4872,5	705,5	7131	4603,0	645,5	6752	4362,6	646,1	100
2. Державні с.-г. підприємства	3351	2179,7	650,5	2930	1789,9	610,9	2410	1444,9	599,5	2083	1235,7	593,2	1905	1145,2	601,2	-47,5
3. Фермерські госп-ва	42225	2379,9	56,4	46298	2967,7	64,1	46592	3641,6	78,2	50138	4064,2	81,1	53363	4223,3	79,1	77,5
4. Селянські господарства з веденням товарного с.-г. виробництва	727856	2313,2	3,2	1249875	4420,0	3,5	2127334	8413,0	4,0	2366620	9301,7	3,9	2417965	9373,8	3,9	305,2
5. Особисті підсобні господарства громадян	5973237	2989,4	0,5	6214835	3247,3	0,5	6292201	3365,7	0,5	6421115	3538,8	0,6	6658164	3693,7	0,6	23,6
Всього	6764830	37089,4		7532779	35934,3		8504505	52961,8		8857074	34504,8		9148905	34466,5		-7,1

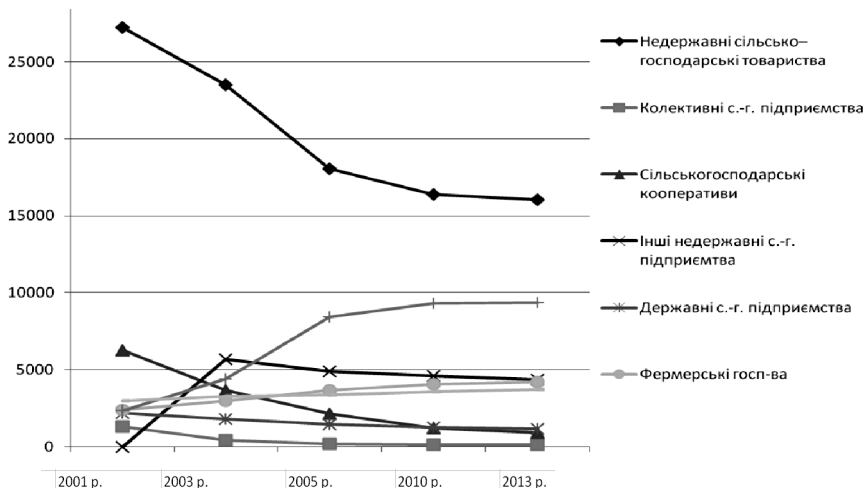

Рис. Динаміка площ землекористувань сільськогосподарських підприємств

Важливе значення мав Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» №1529/29 від 03.12.1999 р., згідно з яким до кінця квітня 2000 р. необхідно було здійснити реорганізацію колективних сільськогосподарських підприємств шляхом розпаювання майна і земельних угідь і створити на цій основі велику кількість суб'єктів господарювання різних форм власності. В результаті проведення аграрної та земельної реформи сформувався плюралізм форм господарювання. Особливо широкі масштаби він набув на початку 2000-х. На базі земельних та майнових паїв реформованих колгоспів і радгоспів утворюються акціонерні, господарські товариства, кооперативні об'єднання, приватні та приватно-орендні підприємства, розвиваються фермерські господарства [7, с. 66].

Динаміка зміни землекористування сільськогосподарських форм господарювання за 2000-2013 рр. за кількістю і

площею наведена в таб. 1 та відображена на рис. Станом на 01.01.2000 року в Україні налічувалось 1964 колективних підприємств загальною площею 1310,0 тис. га. Їх кількість поступово зменшується, і вже в 2013 році становить 312 господарств загальною площею 105,3 тис. га. Кількість сільськогосподарських кооперативів зменшується – 3504 у 2000 році, 1220 – у 2010, та 976 у 2013. Спостерігаються тенденції до збільшення кількості сільськогосподарських товариств, проте площа їх у порівнянні з 2000 роком зменшилась на 26,5 % - з 10632,0 до 14466,9 га. Чисельність фермерських господарств зростає з 42,2 тис. у 2000 до 53,5 тис. у 2013, а площа їх збільшилась на 79 %. Однією з особливостей функціонування аграрного сектору України є наявність у його структурі особистих селянських господарств. Значне збільшення кількості і загальної площі (305 %) їх відбулось у період 2000-2013 рр.

В табл. 2 наведено виробництво валової продукції сільськогосподарства за основними групами виробників.

2. Валова продукція сільського господарства за основними групами виробників (у порівняльних цінах до 2000 року)

	Валова продукція на 1 га, грн.			
	2003 р.	2005 р.	2010 р.	2013 р.
Всі категорії господарств	1490,10	1748,16	100536,2	252859,0
Сільськогосподарські підприємства у тому числі:	638,72	1734,06	45149,2	136590,9
Державні сільськогосподарські підприємства	456,16	701,85	1077,0	2554,5
Недержавні сільськогосподарські підприємства з них: фермерські господарства	653,33 615,66	1816,70 990,42	44072,2 5012,9	134036,4 19091,4
Господарства населення	3218,0	3083,3	2727,5	5042,8

*Розраховано автором за даними Держкомстату.

Загалом, відзначається позитивна тенденція до значного підвищення валової продукції по всіх формах господарювання, крім державних сільськогосподарських підприємств. Це свідчить про низький рівень використання земель господарствами.

Висновки

Аналіз динаміки кількості та площ землекористувань сільськогосподарських підприємств в період земельних відносин показав тенденцію до зменшення колективних, кооперативних та державних підприємств. Спостерігається зростання чисельності фермерських господарств, селянських господарств з веденням товарного сільськогосподарського виробництва та особистих підсобних господарств громадян.

Валова продукція сільськогосподарських підприємств свідчить, що рівень використання земель державними та недержавними підприємствами значно різниться.

Список літератури

1. Третьяк А.М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій: Навч. посібник / А.М. Третьяк. - К. : Вища освіта, 2006. — 528 с.
2. Третьяк А.М. Землеустрій в Україні : теорія, методологія : монографія / А.М. Третьяк. — Херсон : ФОП Грін Д.С. — 650 с.
3. Третьяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи форму-

вання та адміністрування: монографія / А.М. Третьяк. — К. : Херсон : ФОП Грін Д.С., 2012. — 440 с.

4. Другак В.М. Теоретичні та методологічні основи економіки землекористування / В.М. Другак. - Видання 2-ге (доповнене і змінене) — Тернопіль : Підручники та посібники, 2010. — 308 с.

5. Гуртов А.О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика / А.О. Гуртов. — Харків : «Міськдрук». — 2012. — 377 с.

6. Другак, В.М. Економіка сільськогосподарського землекористування: теорія, методологія та практика [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.06 / Другак Валентина Миколаївна ; НУБіП України. — К., 2011. — 41 с.

Проанализирована динамика трансформации землепользования сельскохозяйственных предприятий в разрезе организационно-правовых форм в условиях новых земельных отношений.

Ключевые слова: организационно-правовые формы сельскохозяйственных предприятий, землепользования сельскохозяйственных предприятий, трансформация землепользования сельскохозяйственных предприятий.

The dynamics of land use transformation of agricultural enterprises in terms of legal forms in terms of new land relations.

Keywords: organizational and legal forms of agricultural enterprises, agricultural enterprises land use, transformation of agricultural enterprises land use.